

**D. Guļevska A. Miķelsone
T. Porīte**

Pareizrakstības un
pareizrunas rokasgrāmata

LATVIEŠU VALODA

Vāku noformējis *Bruno Aide*

ISBN 9984-700-64-X

© D. Guļevska, A. Miķelsone, T. Porīte, 2002
© B. Aide, vāks, 2002
© Avots, 2002

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	7
DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	8
LIELO SĀKUMBURTU LIETOŠANA ORGANIZĒTO VEIDOJUMU NOSAUKUMOS	9
VĀRDU DALĪŠANA PĀRNEŠANAI JAUNĀ RINDĀ	13
Vispārīgie noteikumi	13
Ar vārdu sastāvdaļām saistītie noteikumi	14
Ar līdzskaņu burtu skaitu saistītie noteikumi	14
Ar patskaņu burtu skaitu saistītie noteikumi	15
SVARĪGĀKIE PAREIZRUNAS NOTEIKUMI	17
Vārda uzsvars	17
Zilbe	19
Zilbes intonācija	20
Intonācijas maiņa	20
Šaurais un platais <i>e, ē</i>	23
Burta <i>o</i> lasījums	30
Burta <i>h</i> lasījums	47
Burta <i>n</i> lasījums	47
Mikstinātais <i>r</i> [r]	48
LIETVĀRDS	51
Lietvārdu dzimte	51
Lietvārdu skaitlis	51
Lietvārdu locīšana (deklinēšana)	53
I deklinācija	53
II deklinācija	53
III deklinācija	55

IV deklinācija	58
V deklinācija	59
VI deklinācija	61
Nelokāmie lietvārdi	62
Atgriezeniskie lietvārdi	63
Lietvārdu saraksti	63
Daudzskaitlinieki	63
II deklinācijas lietvārdi, kas beidzas ar līdzskaņiem <i>-ns, -ss</i>	69
Aizgūtie lietvārdi, kas beidzas ar <i>-ers</i> vai <i>-eris</i> , lokāmi pēc I vai II deklinācijā parauga	69
III deklinācijas lietvārdi	72
IV deklinācijas vīriešu dzimtes lietvārdi, kas beidzas ar galotni <i>-a</i>	73
Kopdzimtes lietvārdi	74
VI deklinācijas lietvārdi	75
Nelokāmie lietvārdi	76
Lietvārdu pareizrakstība	80
ĪPAŠĪBAS Vārds	86
Īpašības vārdu dzimte un skaitlis	86
Īpašības vārdu locīšana	86
Īpašības vārdi ar nenoteikto galotni (locīšanas paraugs)	86
Īpašības vārdi ar noteikto galotni	87
Īpašības vārdiem atbilstošie uzvārdi	89
Īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes	91
Salīdzināmo pakāpju veidošana	91
Ģenitīveņi – lietvārdi ģenitīvā īpašības vārdu nozīmē	92
Īpašības vārdu saraksti	93
Biežāk lietojamie ģenitīveņi	93
Saliktie īpašības vārdi ar lietvārda ģenitīvu <i>-veida</i> un īpašības vārdu <i>-veidīgs</i>	97
Īpašības vārdu paralēlformas un nozīmes vai formas ziņā tuvi atvasinājumi	98
Īpašības vārdu pareizrakstība un lietošana	105
SKAITĻA Vārds	113
Skaitļa vārdu locīšana	113

Pamata skaitļa vārdu locīšana	113
Daļu skaitļa vārdu locīšana	115
Kārtas skaitļa vārdu locīšana	117
Nelokāmie pamata skaitļa vārdi	117
Skaitļa vārdu pareizrakstība	118
Skaitļa vārdu saraksts ar atbilstīgo ciparapzīmējumu	120
VIETNIEKVārds	122
Personu vietniekvārdi	122
Atgriezeniskais vietniekvārds	123
Piederības vietniekvārdi	123
Norādāmie vietniekvārdi	125
Jautājāmie vietniekvārdi	126
Attieksmes vietniekvārdi	127
Nenoteiktie vietniekvārdi	128
Noteiktie vietniekvārdi	131
Noliedzāmie vietniekvārdi	132
DARBĪBAS Vārds	133
Galvenie jēdzieni (kategorijas)	133
Tiešie un atgriezeniskie, pārejošie un nepārejošie darbības vārdi	133
Pirmatnīgie un atvasinātie darbības vārdi	133
Patstāvīgie un palīga darbības vārdi	134
Darbības veidi	134
Darbības vārda kārtas	134
Darbības vārda izteiksmes	134
Darbības vārda pamatformas un celmi	136
Darbības vārdu locīšana (konjugēšana)	137
Darbības vārdu locīšanas paraugi	138
Nekārtno darbības vārdu būt, dot, iet locīšana	138
Pirmās konjugācijas (tiešo un atgriezenisko) darbības vārdu locīšana darāmajā kārtā	139
Otrās un trešās konjugācijas (tiešo un atgriezenisko) darbības vārdu locīšana darāmajā kārtā	141
Ciešāmā kārtā	151
Darbības vārdi, kam ir paralēlas personu formas	154

DIVDABJI	157
Lokāmie divdabji	157
Nelokāmie divdabji	158
Pārskats par divdabju darināšanu	159
Divdabju locīšanas paraugi	159
Darbības vārdu pareizrakstība	165
APSTĀKĻA VĀRDS	175
Apstākļa vārdu pareizrakstība un lietošana	177
PRIEVĀRDS	181
Pusprievārdi	184
SAIKLIS	185
PARTIKULA	188
Daži nosacījumi partikulu lietošanā	188
IZSAUKSMES VĀRDS	190
PIETURZĪMJU LIETOŠANA (INTERPUNKCIJA)	192
Punkts	192
Jautājuma zīme	194
Izsaukuma zīme	195
Komats	195
Semikols	214
Kols	215
Domuzīme	216
Daudzpunkte	218
Iekavas	219
Pēdiņas	219
Defise	221
Apostrofs	223
Pusiekava	224
Vienpēdiņas	224
Divpunkte	225
Slīpsvītra	225
Zvaigznīte	225
SAĪSINĀJUMI UN APZĪMĒJUMI	226
ĶĪMISKO ELEMENTU SIMBOLI	230
IZMANTOTĀ LITERATŪRA	234

IEVADS

Šai grāmatā apkopoti svarīgākie latviešu valodas pareizrunas un pareizrakstības noteikumi secīgā tematiskā kārtojumā. Bet velti tajā meklēt sistemātisku valodas mācības izklāstu. Viss materiāls grāmatā ir pakļauts vienam mērķim – atvieglot tās lietotājiem, balstoties uz latviešu valodas sistēmas likumbām un jēdzienu izpratni, orientēties valodas pareizrunā un pareizrakstībā, saskatīt kļūdas mūsu runā un rakstos, prast no tām izvairīties, labot tās un veidot savu valodu skaidru, daiļskanīgu, valodas likumiem atbilstīgu un līdz ar to klausītājiem (lasītājiem) viegli uztveramu un saprotamu.

Grāmata paredzēta cilvēkiem, kas sistemātisko gramatiku ir mācījušies vispārīzglītojošā skolā un kam valodas mācības pamatjēdzieni ir pazīstami. Tāpēc skaidroti tikai tie valodniecības termini, kas vajadzīgi praktiskā materiāla izklāstam. Īpaši aplūkoti jēdzieni, kam varbūt skolu gramatikās nav pievērsta uzmanība, bet kas valodas praksē ir svarīgi (piemēram, «ģenitīveņi»).

Domājams, ka arī dotie vārdu saraksti (pēc noteiktām pazīmēm izdalītās lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu grupas, vārdu grupas pēc izrunas specifikas, saīsinājumu, ķīmisko elementu saraksti u. c.) palīdzēs grāmatas lietotājiem labāk orientēties valodas materiālā, saskatīt valodas parādību sakarības un praksē patstāvīgi izvērtēt un risināt problemātiskos jautājumus.

Visi ieteikumi balstīti uz jaunākajiem valodas prakses atzinumiem un Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas un Latvijas Republikas Valsts valodas centra lēmumiem.